

Mellom to hjemland

Migrasjon og integrasjon I en globalisert verden

Jørgen Carling

Forsker, Institutt for fredsforskning (PRIO)

jorgen@prio.no

www.prio.no/staff/jorgen

Mitt innlegg på konferansen ble holdt i form av en Power Point-presentasjon med muntlige kommentarer. Dette dokumentet inneholder bakgrunnsinformasjon og dokumentasjon til innlegget, samt de viktigste poengene uttrykt i skriftlig form.

Innledning

- Integrasjon må forstås i sammenheng med den foregående migrasjonsprosessen.
- Ett aspekt ved globalisering er den tette kontakten mellom mange migranter og deres opphavsland.
- Det sosiale rom som den enkelte lever sitt hverdagsliv i kan være geografisk splittet mellom flere land eller kontinenter.
- Integrasjon er én side av tilpasningen mellom to (eller flere) hjemland.

Så lenge marokkanske migranter opprettholder sine bånd med Marokko, er de ikke bare migranter her, men også migranter der – det vil si mennesker med sosiale forpliktelser, økonomiske interesser og følelsesmessige bånd i begge land.

Ruud Strijp, Nederlandsk antropolog (Strijp, R 1997, 'De mensen hier maken je gek. Marokkaanse migranten en hun bindingen met Marokko', *Migrantenstudies*, vol. 13, no. 3, pp. 148-66.)

Ordvalg

- Av og til er det nyttig å bruke ordet **migranter** som er nøytralt i forhold til om man ser det fra sender- eller mottakerlandets perspektiv. Det er lett å glemme at en innvandrers også er en utvandrers.
- Jeg foretrekker å bruke ordet **opphavsland** om landet migrantene flytter fra. Av og til brukes hjemland, men det er misvisende i forhold til mennesker som har bodd lenge i Norge og føler seg hjemme her.

Dette er jo hjemlandet mitt, men det er i Frankrike jeg føler meg hjemme

Fransk-afrikansk jente, på ferie i foreldrenes fødeland
(fra eget forskningsmateriale)

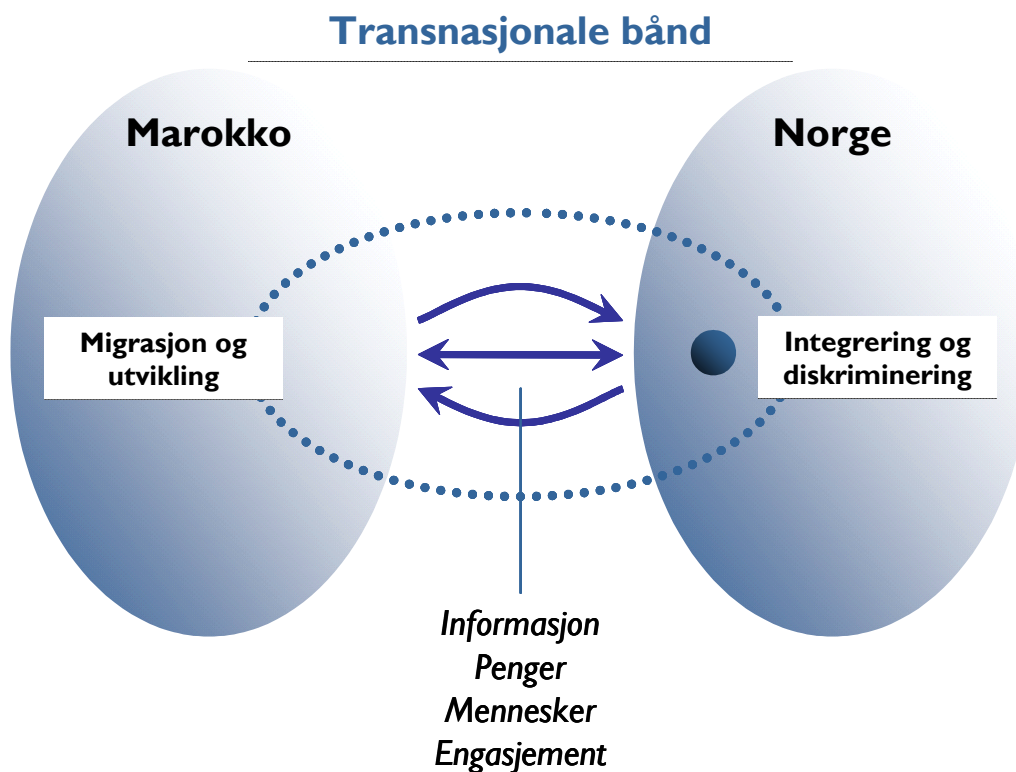
- **Transnasjonale bånd** er en betegnelse som brukes på bånd mellom migranter og opphavsland. **Transnasjonal praksis** er de konkrete aktivitetene som utgjør slike bånd. Bruken av ordet transnasjonal er blitt en viktig markør for migrasjonsforskning som ikke begrenser seg til et innvandringsperspektiv.

Statistikk

- Jeg har brukt tall fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere fra 1996. Dette begynner å bli gamle tall, men er det beste som finnes om temaet. Det er første gang tallene brukes til å analysere kontakt med opphavslandet i detalj.
- Undersøkelsen dekker 2560 personer i innvandrerbefolkningen (jfr SSBs definisjon: personer med to utenlandsfødte foreldre) fra åtte store grupper: Det tidligere Jugoslavia, Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile.

Transnasjonale bånd og transnasjonal praksis

- Transnasjonale bånd utgjør et sosialt rom som omfatter innvandrere i Norge og de menneskene de har kontakt med i opphavslandet, for eksempel Marokko. Her er det strømmer i begge retninger av informasjon, penger og varer, mennesker og engasjement.

- Ulike temaer har politisk interesse på hver side av dette sosiale rommet. I Norge, er det særlig spørsmål knyttet til integrering og diskriminering, i Marokko er det spørsmål knyttet til forholdet mellom migrasjon og utvikling.
- Poenget er at disse to temaene har relevans for hverandre: Hvordan marokkanske innvandrere integreres i Norge har konsekvenser for hvordan de engasjerer seg i det marokkanske samfunnet, og dermed hvordan deres utvandring påvirker Marokkos utvikling.
- Hvilke bånd de har til Marokko, og hvordan de engasjerer seg i samfunnet der, har på sin side konsekvenser for integreringsprosessen i Norge.
- Her er det ikke noe enten-eller, men fullt mulig å både være godt integrert i Norge og ha et aktivt engasjement i sitt opphavsmiljø i Marokko.
- Transnasjonal praksis kan omfatte en lang rekke aktiviteter på ulike områder:
  - Kontakt (telefon/brev)
  - Besøk (begge veier)
  - Pengeoverføringer
  - Forretningsvirksomhet
  - Utviklingsprosjekter
  - Hjelp til migrasjon
  - Politisk engasjement
  - Religiøst engasjement
- Det som er fellestrekket, er at dette er aktiviteter som knytter sammen innvandrere og mennesker i deres opphavsland i én sosial arena.
- Mye av dette kjennetegnet også tidligere tiders migrasjon, slik som utvandringen fra Norge til Amerika. Utviklingen av billigere og raskere transport og kommunikasjon gjør imidlertid at transnasjonal praksis kan ha et helt annet omfang og en helt annen hastighet i dag.
- Den positive utviklingen har delvis fått et tilakeslag etter 11. september 2001 og 11. mars 2004. Amerikanske myndigheter har stengt nettverk for overføring av penger som først og fremst ble brukt av migranter, fordi de ble hevdet å brukes for å finansiere terrorisme. Dette har gjort det vanskeligere å overføre penger for en del migranter, særlig fra muslimske land. Tiltak mot terrorisme har også ført til strengere visumpraksis og gjort at mange ikke kan få besøk av sine slektninger.
- Et relativt nytt fenomen er opphavslandenes store interesse for sine utvandrere. Stadig flere land gjør politiske grep for å beholde utvandrerens lojalitet og tilknytning til opphavslandet, ikke minst pga de store pengeoverføringene.
- Forskere har også vist økende interesse for transnasjonale bånd i løpet av de siste ti årene. I fjor befattet en firedel av artiklene i verdens fire største vitenskapelige tidsskrifter om migrasjon seg med disse temaene.
- Det er viktig å huske på at det er stor variasjon i utbredelsen, bredden og intensiteten i transnasjonal praksis. De færreste migranter er aktive på alle områder.

Motivasjoner for transnasjonalt engasjement

- Mange har en stolthet eller nasjonalfølelse i forhold til sitt opphavsland som er en motivasjon i seg selv. De ønsker å ikke bare tilhøre nasjonen i sitt eget hode og hjerte, men å ta aktivt del i landets samfunnsliv og utvikling.
- Familienettverk er av helt avgjørende betydning. I mange tilfeller fortsetter folk å ha den samme nære kontakten de alltid har hatt, men båndene mellom familiemedlemmer blir transnasjonale idet noen utvandrer.
- Mange migranter opplever å befinne seg på bunnen av den sosiale rangstigen der de har innvandret, mens de er mye høyere oppe i opphavslandet. Det kan være en motivasjon for å fortsatt være del av et samfunn der man blir verdsatt og respektert i større grad.
- Dersom migrantens hverdag preges av diskriminering og integreringsvansker kan man ønske å holde muligheten åpen for å flytte tilbake til opphavslandet. Da er det viktig å ha noe å komme tilbake til. Sosiale relasjoner kan derfor pleies over mange år som en forsikring for fremtiden.
- Nesten halvparten av innvandrerne som var med i levekårsundersøkelsen svarte at de var usikre på hvorvidt de trodde de kom til å flytte tilbake til opphavslandet.

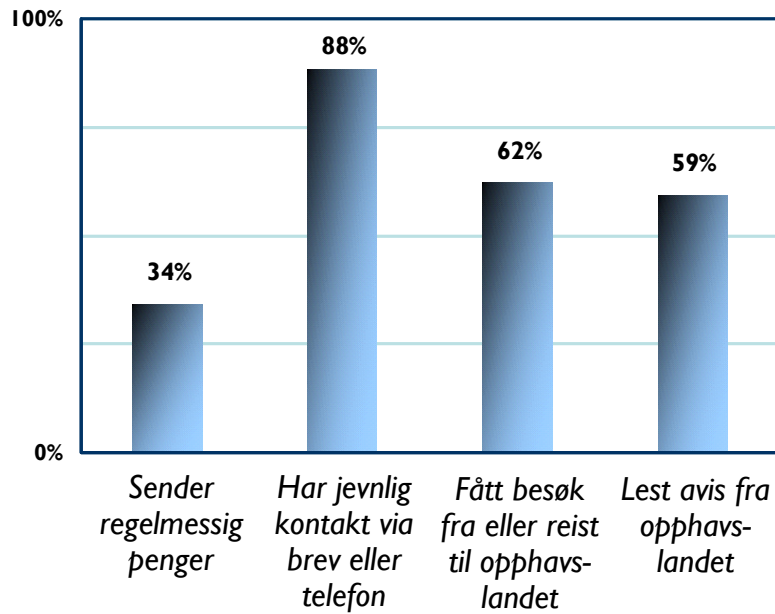
Tror du at du kommer til å flytte tilbake?

- Ofte er Norge og opphavslandet svært ulike på mange måter, med sine gode å dårlige sider. En transnasjonal livsstil kan være en måte å dra nytte av det beste i begge land på.
- Litt enkelt kan man si at det finnes to typer motivasjon:
  - *Negativ motivasjon*: Migranten som offer for diskriminering beholder en fot i opphavslandet.
  - *Positiv motivasjon*: Migranten som entreprenør drar nytte av geografiske forskjeller.

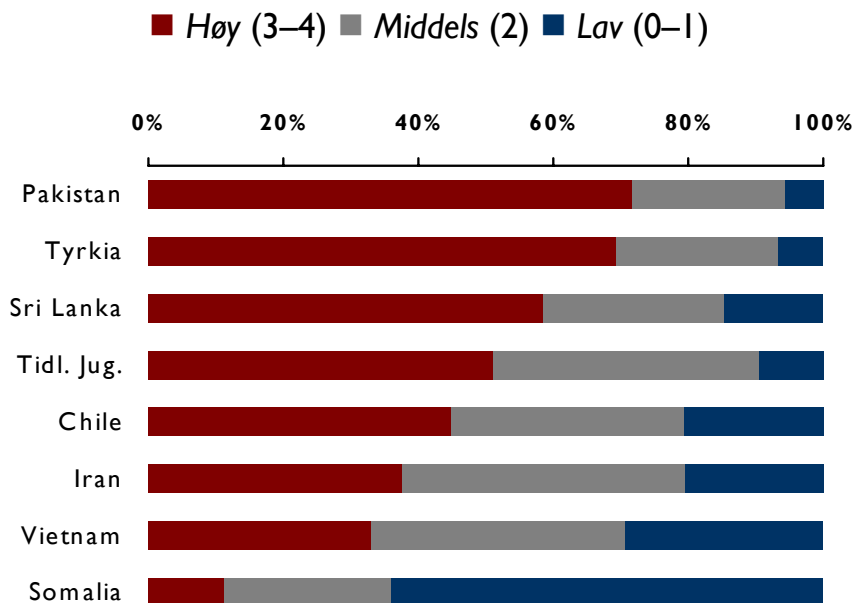
Utbredelsen av transnasjonal praksis

- Jeg har brukt opplysninger fra levekårsundersøkelsen til å analysere utbredelsen av fire former for transnasjonal praksis:
  - Hvorvidt man regelmessig sender penger til familie eller slekt i opphavslandet
  - Hvorvidt man har reist til opphavslandet eller fått besøk av familie derfra i løpet av de siste fem årene
  - Hvorvidt man jevnlig skriver brev eller har telefonkontakt med familie i opphavslandet
  - Hvorvidt man har lest en avis fra opphavslandet minst tre ganger i løpet av det siste året

- For alle gruppene under ett (vektet etter gruppenes størrelse) er utbredelsen som følger:

- Det er mulig å gi et bilde av helheten i transnasjonal praksis ved å slå sammen de fire formene for aktivitet for hver innvandrergruppe. Jeg har gjort det på en svært enkel måte:
  - De personene som tar del i **én eller ingen** av disse aktivitetene har **lav** grad av transnasjonalt engasjement
  - De personene som tar del i **to** av disse aktivitetene har **middels** grad av transnasjonalt engasjement
  - De personene som tar del i **tre eller fire** av disse aktivitetene har **høy** grad av transnasjonalt engasjement
- Mennesker med ulik grad av transnasjonalt engasjement fordeler seg slik i de åtte gruppene:

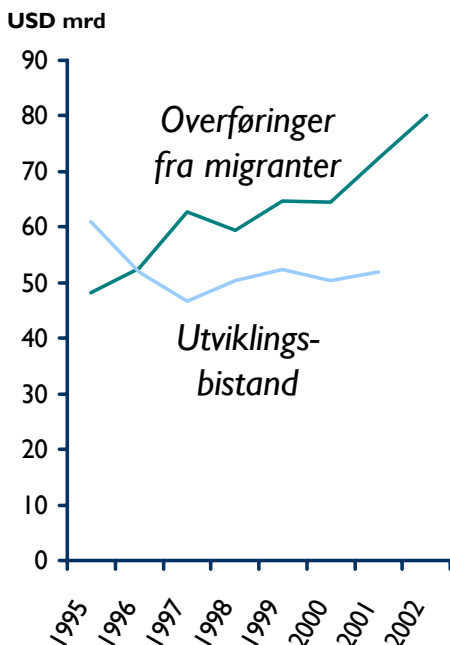

- Forskjellene skyldes delvis gruppenes ulike sammensetning — For eksempel sender mange srilankesere penger fordi mange av dem har arbeidsinntekt og mange av dem har foreldre på Sri Lanka.
- Når man bruker statistiske metoder (multivariat logistisk regresjonsanalyse) for å finne ut hva forskjellene skyldes, er det mye som ikke kan forklares av ulikheter i yrkesdeltagelse, familiestruktur og andre bakgrunnsvariable. Det betyr at mye av variasjonen skyldes gruppenes egenart, slik som kulturelle særtrekk og politiske forhold i opphavslandet.

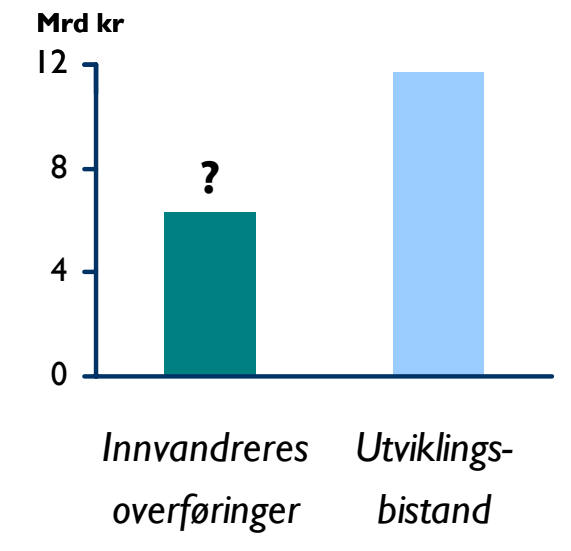
Pengeoverføringer

- Blant de viktigste formene for transnasjonal praksis er innvandreres pengeoverføringer til opphavslandet. Dette er spesielt interessant av flere grunner:
  - Det kan tallfestes, selv om det ofte er vanskelig å få pålitelige tall
  - Det er en god indikator på et bredere engasjement for forhold i opphavslandet
  - Det er viktig for mange av mottagerne i deres hverdag
  - Det er av stor betydning for nasjonaløkonomien i mange fattige land
- Siden midten av 1990-allet har migranters samlede overføringer til utviklingsland vært større enn samlet bistand. I dag er bistanden på 50-60 mrd dollar, mens migrantenes overføringer nærmer seg 90 mrd dollar i året.
-

Samlede overføringer til utviklingsland

Overføringer fra Norge (2001)

Begge figurene bygger på tall fra Verdensbanken (World Bank 2003, *Global Development Finance 2003*, World Bank, Washington DC.)

- Flere faktorer er avgjørende for hvem som sender penger og hvem som ikke gjør det blant innvandrere i Norge. Hvilken landbakgrunn man har, og hva slags familiesituasjon man er i (i opphavslandet og i Norge) er helt sentralt.
- Dersom man bruker statistiske metoder for å finne andre viktige faktorer, er det to forhold som peker seg ut: De som har arbeidsinntekt sender mer, og de som oppgir å ha opplevd diskriminering sender mer. I begge tilfeller gjelder at man foretar en tenkt sammenlikning mellom to personer som har samme landbakgrunn, samme alder, utdanning, osv, men hvor den ene opplever diskriminering og den andre ikke gjør det. Tallene viser da at den som har opplevd diskriminering er mer tilbøyelig til å sende penger til opphavslandet.

	B	Sig	
Innvandrergruppe			Tabellen viser resultater av multivariat logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er sannsynligheten regelmessig å sende penger til familie i opphavslandet. Den er kun ment for de som er fortrolige med avansert statistikk – de viktigste konklusjonene i analysen fremgår av teksten.
<i>Det tidligere Jugoslavia</i>	0.000		
<i>Tyrkia</i>	-0.324		
<i>Iran</i>	-2.105	***	
<i>Pakistan</i>	-0.422	*	
<i>Vietnam</i>	1.621	***	
<i>Sri Lanka</i>	1.068	***	
<i>Somalia</i>	-0.054		
<i>Chile</i>	-0.690	**	
Kjønn (er mann)	0.407	***	
Alder	0.006		
Alder (annengradsledd)	0.000		
Botid	0.051		
Botid (annengradsledd)	-0.001		
Har inntektsgivende arbeid	0.586	***	
Har relativt god økonomi	0.122		
Antall år med skolegang	-0.024		
Er språklig og sosialt velintegrert	-0.054		
Har opplevd diskriminering	0.312	**	
Har foreldre i utlandet	1.091	***	
Samboer/ektefelle (i Norge)			
<i>Utenlandsfødt</i>	0.000		
<i>Ingen</i>	-0.188		
<i>Norskfødt</i>	-0.390		
Har barn bosatt i Norge	-0.084		
Bosettingsgrunnlag			
<i>Arbeid/studier</i>	0.000		
<i>Familiegjenforening</i>	-0.572	***	
<i>Asyl/OHG</i>	-0.422	*	
<i>Hadde norsk statsborgerskap</i>	-0.274		
Konstantledd	-2.272		
N	1682		
R ²	0.313		

Land med sterke transnasjonale bånd til Norge

- Levekårsundersøkelsen omfatter bare åtte store nasjonalitetsgrupper, og det finnes ikke bankstatistikk over hvilke land norske innvandrere sender penger til. For å si noe om hvor i verden de transnasjonale båndene til Norge er viktige, har jeg stilt to spørsmål:
  - Hvilke land er mest avhengige av pengeoverføringer fra sine utvandrere (målt ved overføringenes andel av BNP)
  - Hvilke land har hatt en betydningsfull utvandring til Norge (målt ved innvandrerbefolkning i Norge, sett i forhold til landets egen befolkning)
- De landene som *både* er avhengige av overføringer *og* har stor utvandring til Norge kan sies å ha transnasjonale bånd til Norge som er av en viss betydning.
- Tabellen nedenfor viser de to variablene satt opp mot hverandre:

← *Betydningen av utvandring for landets økonomi*

← Betydningen av utvandring til Norge sett i forhold til landets inbyggertall	Bosnia-Herceg.		
	Kapp Verde Somalia Sri Lanka	Kroatia Makedonia	Trinidad og Tob. Ungarn
	Albania Marokko	Hellas Pakistan Tunisia Tyrkia	Etiopia Filippinene Ghana Polen
	Dominik. Rep. Ecuador Nigeria Sudan	Bangladesh Egypt India Mexico	Brasil Indonesia Kambodsja Kina

Pengeoverføringer fra utvandrere (workers' remittances) som andel av BNP: 5-15 %; 1-4 %; <1 %. Kilde: UN Population Division. Innvandrerbefolkning i Norge pr 100,000 innbyggere: 2952 (Bosnia-Hercegovina); 25-150; 5-24; 0-4. Kilde: SSB. Disse kildene har ikke opplysninger om Somalia, som er plassert i tabellen basert på annen litteratur. Fet skrift viser grupper med en innvandrerbefolkning i Norge på minst 1000 personer. Alle data gjelder 2000.

Ulike måter å være noe mer enn norsk på

- Sett fra majoritetssamfunnets synsvinkel, er det lett at alle måter å være noe mer enn norsk på, blir en samrøre av fremmedhet.
- Man kan skille mellom fire forskjellige uttrykk:
  - Individuelle identiteter – Hvem man føler at man er, og hvor man føler seg hjemme
  - Lokalt engasjement i innvandrergruppen – Aktivitet, men ikke på tvers av grenser
  - Individuelt transnasjonalt engasjement – Transnasjonal praksis alene eller innen familien
  - Kollektivt transnasjonalt engasjement – Transnasjonal praksis i fellesskap med andre i innvandrergruppen, for eksempel gjennom interessegrupper eller foreninger

Dette at vi med en såkalt "bindestreks-identitet" opplever masse problemer som følge av dette, er bare tull. Jeg har bodd i Norge hele livet, men regner meg som indisk. Oslo er min by, men jeg føler ikke at Norge er "mitt land".

Chirag Patel, Norsk-indisk rapper
Dagbladet (Magasinet) 20. mars 2004.

- Sitatet viser hvordan identiteter kan være overlappende og komplekse, men sier ikke noe om hvordan Chirag Patels aktivt forholder seg til familie eller samfunn i India. Det sier mye om identitet, men er helt åpent i forhold til transnasjonale praksis.

Forholdet til ikke-migranter i opphavlandet

- Forholdet mellom utvandrere og de som er igjen i opphavlandet er ofte komplekst. Når utvandreren har tilpasset seg sine nye omgivelser i Norge skaper det ofte en kulturforskjell overfor samfunnet man forlot. Denne kan være vel så vanskelig å forholde seg til som kulturforskjellene overfor det norske samfunnet fordi det er en underliggende forventning om likhet. Enkelt sagt: man var lik de andre, men reiste ut og ble annerledes. Dette kan oppleves vanskelig.
- Ikke-migrantene kan ofte komme med klager over migrantene av denne typen:
  - De tror de er bedre enn oss
  - De vil ikke hjelpe andre til å oppnå det samme som dem selv
  - De tror vi ikke vet hvordan de sliter i Europa for å kunne slå om seg med penger på ferie her
- Migrantene på sin side har andre klager over ikke-migrantene:
  - De tror at vi har ubegrenset med penger
  - De forstår ikke hvor vanskelig det er å hjelpe andre å komme til Europa

Vår drøm er å bli leger eller advokater, mens ungdom i Marokko ønsker å bli emigranter

Jalil Jemmah, leder av en spansk-marokkansk organisasjon (*El País* 18.11.02)

Konklusjoner

- Muligheten til transnasjonalt engasjement *kan* svekke motivasjonen for integrering, men vil neppe fremme integrering å motarbeide transnasjonal praksis
- Vellykket integrering er fullt forenlig med fortsatt transnasjonalt engasjement
- Diskriminering utgjør en motivasjon for transnasjonal praksis
- Det er nødvendig med forståelse av transnasjonale bånd for å se helheten i integrering
- Majoritetssamfunnet må ha respekt for innvandreres evne og mulighet til å ha en transnasjonal livsstil, samtidig som man må stille krav om tilstrekkelig tilpasning i det norske samfunnet.
- Vi bør ha som mål at innvandrere både skal være godt integrerte i det norske samfunnet og engasjert i familiens velferd og samfunnets utvikling i opphavlandet – i den grad man selv ønsker det